

811.163.41'367

<https://doi.org/10.18485/sj.2020.25.1.8>**МИЛОШ М. КОВАЧЕВИЋ**

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет

Оригинални научни рад

Примљен: 15. 10. 2019.

Прихваћен: 15. 01. 2020.

СИМУЛТАНОСТ ПЕРФЕКТИВНИХ ПРЕДИКАЦИЈА У ЗАВИСНОСЛОЖЕНОЈ ВРЕМЕНСКОЈ РЕЧЕНИЦИ

У раду се критичкој анализи подвргавају у литератури присутна рјешења о могућности исказивања симултаности зависносложеном реченицом са саодносом перфективних предикација у основној и временској клаузи. Као први нужни услов за изражавање тог типа временског односа у литератури се наводи везник КАД. Сматра се, наиме, да се само временским реченицама с везником КАД, будући да је он семантички неспецификован, у одређеним условима може изразити потпуна и/или дјелимична пунктуално-пунктуална симултаност предикација основне и зависне клаузе.

У овоме раду доказује се да се потпуна симултаност двију перфективних (пунктуланих) предикација може изразити само у временској реченици с везником *док* (нпр.: *Док ударих дланом о длан, он несташе*). Дјелимична симултаност могуће је изразити само временском реченицом с везником *кад* у значењу изненадне преураћености, с тим да је за такво изражавање нужно испуњење више лексичко-синтаксичких услова (нпр.: *Сунце још није потпуно ни зашло кад се мјесећ помолио*).

У раду се даје исцрпна синтаксичко-семантичка анализа зависносложених временских реченица с двјема перфективним предикацијама, и то с везником *док*

---

* mkovacevic31@gmail.com

за изражавање потпуне симултаности, а везником *кад* за изражавање дјелимичне симултаности.

Кључне ријечи: временска реченица, везници *док* и *кад*, перфективне предикације, потпуна и дјелимична симултаност

1. О ПУНКТУАЛНО-ПУНКТУАЛНОЈ СИМУЛТАНОСТИ

Питање могућности изражавања симултаности зависносложеном временском реченицом у којој су и у предикату надређене и у предикату зависне клаузе употребљени перфективни глаголи већ је постављано у србистичкој литератури. И чини се остало на нивоу питања, јер се за (по)нуђене одговоре тешко може рећи да се темеље а камоли да су утемељени на егзактним синтаксичко-семантичким критеријумима. Питање могућности исказивања симултаности зависносложеном реченицом са саодносом перфективних предикација у основној и временској клаузи прва је проблематизовала И. Антонић у својој монографији о временској реченици, и то у (пот)поглављу „Temporalna identifikacija lokacionog tipa simultanost punktualna” (Антонић 2001: 107–110). А том питању посветила је посебан рад с насловом „Simultanost dva trenutka – o jednom tipu vremenskih rečenica” Д. Бабић (2012).

И једна и друга ауторка наглашавају да перфективне радње двију клауза зависносложене временске реченице могу бити симултане само под одређеним условима. И једна и друга сматрају да је симултаност „два тренутка” исказана предикатима двију клауза могућа само у зависним временским реченицама с везником КАД(А), и то зато што је „veznik *кад(а)* jedini semantički nespecificovan temporalni veznik, te jedini temporalni veznik koji u kompleksima u kojima se ostvaruje simultanost predikacija ne postavlja restrikcije u pogledu semantičkog obeležja (+/-) durativnost predikacija” (Бабић 2012:241). Нужним условима пунктуално-пунктуалне симултаности у зависносложеној реченици с везником *кад* И. Антонић сматра следећа два: а) „determinatorna predikacija mora pripadati klasi faznih (semikopulativnih ili punoznačnih) predikacija” б) „determinativna predikacija se prirodno može pojaviti istovremeno sa determinatornom, ili je ona pak, automatska posledica determinatorne predikacije”, с тим да „ovaj semantički uslov omogućuje da se značenje simultanosti, shvaćene istina kao punktualna, iskaže i onim sintaksičkim formama (odnosno kombinacijom onih gramatičko-semantičkih elemenata: npr. kombinacijom dve perfektivne predikacije) kojima se inače uopšte ne može iskazati značenje simultanosti¹ [...] Ukoliko ovaj semantički

¹ Па као потврду наводи примјере типа: *Kad smo pošli podigla se velika graja; Kad podu, osvrnu se još jednom; On se rodio kada je prvi čovek poleteo u kosmos; Kada su se radnici počeli razilaziti došlo je... do oštrog sukoba; Kada je počela 1813. godina velikog poraza, Dobrača je pokušao da postane i nečujan i nevidljiv.* (Антонић 2001:109–110).

uslov nije zadovoljen, svaka od navedenih sintaksičkih formi nosi jedno od svojih uobičajenih značenja” (Антонић 2001: 108). Д. Бабић у свом раду испитује да ли се између пунктуалних предикација може остварити „временски однос који можемо označiti као пунктуално-пунктуална simultanost” и „да ли је (не)simultanost између пунктуалних предикација условљена каузалним односом који гаџенце и комплексу имплицирају својим смисаоним међуодносом” (Бабић 2012: 239). У закључку анализе она износи тврдњу да је међуоднос значења симултаности и каузалности у овим реченицама обрнуто пропорционалан: што је каузална имплицитност већа, то је доживљај предикација као симултаних мањи, и обрнуто, из чега проистиче да „каузални однос не искључује (нити представља нужан uslov за) ostvarenje simultanosti између предикација у комплексу” (Бабић 2012: 248). Из тога онда нужно слиједи, да се у контекстима који искључују имплицитну каузалност (тј. контекстима са „нултом каузалношћу”) може очекивати „чиста simultanost” двију пунктуалних предикација”² (poput *Kinuo je kad je blic sevnuo / Grom je udario kad je krenula*)” (Бабић 2012: 247).

Критеријуми којима ауторке образлажу симултаност двију пунктуалних предикација, и посебно примери којима се та симултаност потврђује, више су него неубедљиви. Наиме, Д. Бабић стално говори о томе да се дате предикације мање или више „доживљавају као симултане”, док готово без изузетка примери показују да је у питању сукцесивност двију пунктуалних ситуација (прво се реализује једна а после ње друга) без обзира на доживљај „когнитивног момента као њиховог заједничког оквира”. Тако је, нпр. у примеру који Д. Бабић наводи као најнеспорнији за потврду „чисте simultanosti” *Kinuo je kad je блиц севнуо* примаран логичкосемантички однос сукцесивности: *прво је блиц севнуо па је потом он кинуо*. Симултаност би, међутим, у наведеној реченици постала примаран семантички однос ако би се умјесто везника *кад* употребио везник *док*. Али ни Д. Бабић ни И. Антонић не указују на могућност изражавања пунктуалне simultanosti временским реченицама с везником *док*, него само с везником *кад*. Још су спорнији примери којима И. Антонић потврђује пунктуалну simultanost: у зависној *кад*-клаузи употребљен је сложени глаголски предикат са фазним глаголом (*почели су се разилазити; почела је да заборавља; стао сам заборављати*) па се међуоднос радњи не врши према фазном глаголу него према садржају цијелог предиката. А то је заправо однос имперфективне и перфективне предикације, а не двије перфективне предикације. Још су спорнији примјери у којима ауторка „почетно-фазни” карактер глагола кретања (поћи, кренути) утврђује трансформацијом тих глагола у падежну конструкцију с глаголском именицом: *Када смо пошли → На поласку; Кад је кренуо → На поласку* и сл. Међутим, временски међуоднос клауза у сложеној реченици с двама перфективним предикатима и временски

² Па то потврђује примјерима: *Kinuo je kad je blic sevnuo; Grom je udario kad je krenula* (Бабић 2012: 247).

међуоднос номинализоване предлошко-падежне конструкције и предиката у простој реченици – нису подударни (синонимни): клаузом с везником *кад* изражава се искључиво сукцесивно временско значење, док конструкција с номинализованим предлошко-падежним изразом подразумејива подударност вршења радње предиката „с временом поласка”.

Зато сматрамо да се у оквиру временских реченица значење пунктуално-пунктуалне симултаности може „тражити” само у реченицама с везником *док*, а да таква могућност изостаје код временских реченица са везником *кад*, осим у строго одређеним лексичко-синтаксичким условима при изражавању „изненадне преураћености” (о чему ће бити говора у наставку рада).

Значење истовремености (симултаности) реализује се у зависнослуженим временским реченицама повезаним и везником *кад* и везником *док*, али у строго одређеним видско-временским комбинацијама предиката. При томе везник *док* има ширу дистрибуцију јер се њиме може изразити и потпуна и дјелимична истовременост са видско-временским комбинацијама предиката које не важе за везник *кад*. Ако су предикати обје клаузе имперфекативног вида, онда се остварује потпуна истовременост предикације надређене и временске клаузе и свеједно је да ли се користи везник *док* или везник *кад*, јер су они у таквим реченицама међусобно замјењиви и синонимни (као нпр.: *Док/кад сам гледао утакмицу, мислио сам на тебе*). Ако је предикат зависне клаузе имперфекативног вида, а предикат основне перфекативног, остварује се дјелимична истовременост јер се реализација радње главне клаузе остварује у дијелу радње зависне клаузе. Тада везници временске реченице могу бити и *кад* и *док* (као нпр.: *Кад/док је падала киша, сијевнула је муња*). Уколико су предикати обје клаузе перфекативног вида, истовременост се може изразити само везником *док* (као нпр.: *Док ударих дланом од длан, он се изгуби; Док сам платио рачун, она је изашла из поште*). У оваквим случајевима замјена везника *док* везником *кад* симултаност преводи у сукцесивност.

Симултаност перфективних предикација надређене и зависне клаузе може бити: а) потпуна, и тада се изражава реченицом с везником *док* (нпр.: *Док оком трепнеш, он се појави*), и б) дјелимична, у врло рестриктивним контекстима „изненадне преураћености”, и тада се изражава реченицом с везником *кад* (нпр.: *Сунце још није потпуно ни зашло кад се мјесећ помолио*).

2. ПОТПУНА СИМУЛТАНОСТ ПЕРФЕКТИВНИХ ПРЕДИКАЦИЈА У ВРЕМЕНСКОЈ РЕЧЕНИЦИ С ВЕЗНИКОМ *ДОК*

Уколико се у зависнослуженој временској реченици и у предикату основне и у предикату зависне клаузе реализују тренутносвршени (пунктуални) глаголи у предикатима, радње тих предиката стоје у односу истовремености

ако су повезане везником ДОК. Везник *док* у таквим временским реченицама има значење „у тренутку кад”, што је један од показатеља симултаности пунктуално-пунктуалних садржаја надређене и *док*-временске клаузе у сложеној реченици, чему су потврда и следећи примјери, у којима ћемо за потврду значења симултаности у загради са стрелицом давати перифрастичку трансформацију везника *док* у конструкцију „у тренутку кад” као једнозначног маркера значења пунктуалне истовремености:

(1) *Док* [→ У тренутку кад] *трепнеш*, он ти *дзипи* трепавицу. (Ћ. Стојичић 1, 154); Не верујете својим очима. *Слажу док* [→ у тренутку кад] *трепнеш!* (Вечерње новости, 8. 6. 2019, 2; Бојан Љубеновић); Телевизија је у предности над новинама. *Слаже док* [→ у тренутку кад] *трепнеш*. (Вечерње новости, 6. 7. 2014, 23; Раде Јовановић); Живот је пролазна појава. *Прође док* [→ у тренутку кад] *трепнеш*. (Политика, 18. 9. 2018, 22; Зоран Додеровић); *Док* [→ у тренутку кад] *се* они *накане*, град је *већ* *побио* усеве. (Вечерње новости, 29. 7. 2015, 2); *Док* [→ У тренутку кад] *крену* уводна музика, *рекох* му за чудну подударност. (Политика, 22. 7. 2018, 23); *Док* [→ У тренутку кад] *једну рупу зачепим*, притрчали су ми и *док* [→ у тренутку кад] *сам окренуо* главу коњима да их видим, *већ су ме ударили* и оборили на земљу. (Данас, 16–17. 3. 2019, 3); *Док* [→ у тренутку кад] *се вратиш* из несвести / *Ти се* поред другог *смести* (Ј. Ршумовић, 154); ...то једноставно *оде док* [→ у тренутку кад] *сте рекли* „ликсла” на телевизији. (Политика, 17. 2. 2017, 6) итд.

Сви наведени примјери у којима перифразе, без обзира колико покатак звучале необично, потврђују пунктуално-пунктуалну симултаност предикација. Већина примјера има (полу)идиоматску, готово фразеолошку, структуру и значење као нпр.: *док дланом о длан* (= у трен ока, у тренутку), *док оком трепнеш* (= готово истог тренутка), *док си рекао бритва* (за врло кратко време) (Оташевић 2012: 228). Њима се показује да је реализација радње предиката надређене клаузе могућа у тако кратком времену или за тако кратко вријеме као што је „трептај ока”, или „ударац длана о длан”. Зато се често између клауза успоставља не само перфективна еквиваленција глагола у предикату него и подударност морфолошких облика предиката. Перфективни предикати, оба или само онај у надређеној клаузи, по правилу су изражени аористом и презентом. Ако тај глаголски облик није поновљен и у *док*-клаузи, у њој се најчешће употријебљава перфект. Пунктуалне предикације остварују се, дакле, увијек или у прошлости или у свременској садашњости.

Иако се датим пунктуалним глаголима у *док*-клаузи изражава „веома кратко вријеме трајања” реализације радње основне клаузе, ипак се предикацијом зависне клаузе не врши *темпорална квантификација*, него искључиво

*темпорална идентификација*³ предикације основне (надређене) клаузе. Томе је показатељ и сама чињеница да ни у једном примјеру везник *док* нема вриједност темпорално квантификативних везника: *докле*, *докад*, или *откад*, нити је њима замјењив. Због тога смо из анализе искључили све примјере временских реченица са двјема перфективним предикацијама у којима се *док* може замијенити са *докле*, јер ти примјери као примарно увијек подразумевају темпоралноквантификативно (ингресивно или терминативно) значење, па макар оно било комбиновано и са темпоралноидентификативним симултаним значењем. У таквим случајевима интерференције квантификативног и идентификационог темпоралног значења, идентификационо значење симултаности, антериорности или постериорности увијек је у другом плану, тј. „у сјенци” доминантног квантификативног (ингресивног или терминативног) временског значења⁴.

3. ДЈЕЛИМИЧНА СИМУЛТАНОСТ ПЕРФЕКТИВНИХ ПРЕДИКАЦИЈА У ВРЕМЕНСКОЈ РЕЧЕНИЦИ С ВЕЗНИКОМ *КАД*

Анализиране зависносложене временске реченице с везником *док* чији су предикати и у надређеној и у зависној клаузи пунктуални, тј. с обиљежјем (–) трајање, подразумевају потпуну симултаност радњи обију предикација. Значење потпуне симултаности доноси им сам везник *док*, чије је симултано значење контекстуално неусловљено. Друкчије речено, *док* је у готово свим контекстима с примарним темпорално идентификационим значењем, тј. у контекстима у којима није замјењив квантификативновременским везником *докле*, носилац значења симултаности. Због тога он перфективним предикатима у временској реченици и задаје као примарно симултано значење. Замјена везника *док* везником *кад* у таквим реченицама (1) довела би до промјене временског

³ О темпоралној идентификацији и квантификацији и њиховим (под)типовима в. детаљно Антонић (2001).

⁴ Што потврђују и следећи по разним основама семантички неистоветни корпусни примјери: *Придружи им се док [→ докле] ти се сами не предају.* (Политика, 20. 9. 2015, 15); *Док [→ Докле] Бог дознаде, свеци душу извадише.* (Политика, 17. 9. 2019, 22); Невоља је у томе што се *напију док [→ докле] се чорба скува.* (Политика, 2. 7. 2017, 25: Момо Капор); Доста је воде *протекло* Миљачком, *док [→ докле] се нисам охрабрио* да га једном, насамо, упитам зашто је – ако заиста мисли како говори – остао овдје. (Б. Брђанин Бајовић, 361); *Док [→ докле] гром не затуца*, хришћанин се *не прекрсти.* (Политика, 11–12. 4. 2015, 8); Али *док [→ докле] неком не смркне*, другоме *не сване.* (Данас, 10–11. 8. 2019, 24); ...немам намеру да новац *дирам док [→ докле] се* ова ситуација *не разреши.* (Вечерње новости, 30. 1. 2015, 5); *Примире се док [→ докле] не добију* све шта хоће. (Вечерње новости, 23. 8. 2015, 3); *Док [→ докле]* мудар ћуприју *нађе*, луд и воду *пређе.* (Ђ. Стојичић 1, 153); *Остаје* у Београду *док [→ докле]* му менаџери *не нађу* нови ангажман. (Политика, 4. 12. 2015, 32); Овако, *док [→ докле]* на ред *дођу* опаснији ривали, цела афера о намештању *ће пасти* у забрав. (Политика, 20. 1. 2016, 31); и сл.

значења: симултано значење би се изгубило, а примарно би било значење anteriорности радње зависне у односу на радњу основне клаузе, нпр.:

Док [= у тренутку кад] једну рупу *зачетим*, *двје се* нове *отворе*. → *Кад* [= након што] једну рупу *зачетим*, *двје се* нове *отворе*. Временске реченице с везником *док* и с двама пунктуалним предикацијама сусрећу се, како смо видјели, по правилу у идиоматским и/или полудиоматским исказима.

И временским реченицама с везник *кад* и перфективним предикацијама у обје клаузе (и у надређеној и у подређеној) може се обиљежити значење симултаности, али не потпуне, него *дјелимичне симултаности*. Те се временске реченице сусрећу само у наративним дијеловима текста (Ковачевић 2003: 161). То су реченице типа: *Сунце још није потпуно ни зашло кад се мјесец помолио*, са значењем и з н е а д н е п р е у р а њ е н о с т и⁵ (Ковачевић 2003). Да би се реализовале такве дјелимично симултане временске реченице са значењем *изненадне преурађености*, неопходно је да се испуни пет следећих нужних услова:

- а) надређена клауза мора бити одрична, а зависна потврдна,
- б) у надређеној клаузи експлициране су или су имплицитно присутне партикуле *још* и *(н)и*,
- в) у надређеној клаузи експлицирани су или се њихово присуство подразумијева модални изрази типа *потпуно*, *честито*, *поштено*, *људски*, *како треба*, или пак „мјерни” (спацијални или темпорални) количински квантификатори типа: *година дана*, *сат времена*, *двје миље* и сл.
- г) глагол у предикату и основне и зависне клаузе мора бити перфективног вида са обиљежјем (–) трајност, и то у неком претериталном глаголском облику (перфекту, аористу или плусквамперфекту).
- д) зависна *кад*-клауза обавезно мора слиједити иза надређене; није могућа инверзија зависне клаузе.

Сви наведени нужни услови очљиви су у следећим корпусним примјерима зависнословених временских реченица *изненадне преурађености* с везником *кад* у значењу *дјелимичне симултаности*:

⁵ Реченицама са значењем *изненадне преурађености*, и то не само овим временским, него и семантички еквивалентним независнословеним, типа: *Сунце још није потпуно ни зашло, а већ се мјесец помолио* – посветили смо посебан рад: Ковачевић (2003: 141–174). Тај рад најприје је објављен с насловом *О једном експресивном типу сложене реченице с временским значењем у наративном дискурсу* у часопису/зборнику *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 32/1, МСЦ, Београд, 2004, 115–130.

У овоме раду (чија је тематика само на дио тематике рада Ковачевић 2003), из рада Ковачевић (2003) преузимамо, без директног цитирања како основна решења, с тим да их друкчије стилски обликујемо, тако и примјере чије су анализе и биле темељ за доношење датих рјешења.

О овом реченица „изненадне преурађености” говориле су и К. Милошевић (1981–1982), која је прва и скренула пажњу на њих називајући их „адверзивнотемпоралним”, као и И. Антонић (2001: 141–146) одређујући им значење као „iznenadnost pojavljivanja u vremenu”.

(2) Још у ствари не беху људски ни пошли, кадли се старица крену и шмугну испод леша. (М. Ковачевић 160: Миодраг Булатовић); *Нисам се* још ни упола очистио од прашине, *нисам стигао ни да довршим* мисао, кад опет *зруну*, некако баш изнад моје главе. (М. Ковачевић 160: Петар Милосављевић); *Нисмо му* [манастиру] се ни две миље *приближили*, кад се тек указа, а затим *и стиже* пред нас, прелетов изасланик. (М. Ковачевић 160: Милорад Павић); Још *нисмо ни завршили* посао како треба, кад дође опет наш командант да покупи са собом све оне који су већ раније стекли неко војно искуство (М. Ковачевић 160: Милан Вучковић); Дланови се [још потпуно] и *не охладише*, кад изнова сви на ногама, аплаузи уши заглушише. (Вечерње новости, 12. 1. 2003, 20); *Не прође* [још] ни годину дана кад исти Петар Кандић *доби* налог из Београда да, опет, хитно подигне опрему за хотел (Политика, 31. 3. 2003, 5) и сл.

У наведеним (2) примјерима примарно временско значење задато је семантиком везника *кад*⁶. Пошто је везник *кад* општетемпорални, семантички неспецификован везиик, он тек у сарадњи са другим лексичко-синтаксичким чиниоцима, посебно оним из структуре надређене клаузе, у овим зависно-сложеним реченицама обиљежава значење изненадне преурањености као значење дјелимичне симултаности. А ти „верификатори” значења изненадне преурањености као значења дјелимичне симултаности у структури надређене клаузе јесу партикуле *још* и (*н*)и, негирани перфективни глагол у предикату, праћен експлицитним или имплицитним верификатором непотпуног завршетка предикације основне клаузе. У горе наведеним (2) примјерима улогу таквог модалног или временског квантификативног верификатора имају структурно различите синтаксичке јединице (од лексема, преко синтагми до клауза), а то су: *људски*, *упола*, *две миље*, *годину дана*, *како треба*, које повезује опште значење „потпуно”. У „уједињеном наступу” партикуле, негација, и верификатора незавршености предикације – омогућавају значење изненадне преурањености под које је супсумирано значење дјелимичне симултаности. У тој „сарадњи” наведених верификатора значења изненадне преурањености, партикула *још* означава да се „радња (одн. неко стање, околност) протеже и у време кад се говори или о ком се говори” (Речник САНУ 1973: 777), тј. да догађај из надређене клаузе још траје када долази до реализације догађаја из зависне клаузе. То значи да се већ њено значење упућује на то да се временски међуоднос предикација схвата као дјелимично временско преклапање двају догађаја: догађај из друге клаузе реализује се у вријеме незавршености догађаја из прве клаузе, али се временски с њим потпуно не подудару. Негација предиката, још интензиваног партикулом (*н*)и, као комуникативно примарно намеће значење неочекиваног временског предухитрења догађаја из зависне у односу на догађај из надређене клаузе. Негацијом предиката основне клаузе, односно

⁶ У старијем језику везнику *кад* у оваквим је реченицама био конкурентан везник *док*, што потврђује и сљедећи примјер из језика М. Глишића: *Нису ударили* још два три пут будаком, *док се указаше* некакве даске (М. Ковачевић, 163: Милован Глишић). Те су «клаузе s везником DOK i перфективном предикацијом, а значењем изненадног појављивања u времену, zabeležene samo u starijim izvorima. Savremeni govornik ih oseća kao sasvim arhaične» (Антонић 2001: 146).

њеним одричним садржајем, показује се, наиме, да *радња надређене клаузе још није завршена кад долази до реализације радње зависне кад-клаузе*. Друкчије речено, негација прве клаузе упућује на то да се *радња друге клаузе* реализује *прије него што се потпуно реализовала радња основне клаузе*. То наглашавање да радња основне није потпуно реализована прије него што долази до реализације радње *кад-клаузе* – врши се посебним синтаксичким јединицама у структури основе клаузе, јединицама с општим значењем „потпуно” (*људски, како треба, ваљано, поштено* и сл.). Негација у овим реченицама заправо и није тотална него је парцијална: она се прије свега односи на одрицање „потпуности” реализације радње основне клаузе. Негација упућује на чињеницу да се радња предиката врши, али да *није потпуно извршена* прије него што је дошло до реализације радње зависне клаузе.

Употријебљене синтаксичке јединице *потпуно/ поштено/ људски/ како треба* у структури основе (негиране) клаузе не остављају никакву дилему о логичком хронолошком односу ситуација из прве и друге клаузе. Наведене синтаксичке јединице, наиме, указују да се радња предиката прве клаузе *вршила*, али *не довољно, не како и/или колико треба*, и да је прије потпуне реализације (тј. „нормалног” окончања) те ситуације дошло до изненадне, неочекиване реализације догађаја из зависне *кад-клаузе*. Употреба тих јединица у функцији верификатора незавршености реализације основне предикације прије реализације зависне искључује схватање временског односа двију клауза као односа временске одвојености (разграничења) догађаја из основне у односу на догађаја из зависне клаузе⁷. Друкчије речено, радња друге клаузе *преурањено* окончава „некомплетирану” радњу прве клаузе. Између те двије радње успоставља се временски однос *дјелимичне истовремености*.

Кратко речено, *радња зависне кад-клаузе* реализује се *прије него што се ПОТПУНО/ НОРМАЛНО/ ВАЉАНО/ ПОШТЕНО/ ЧЕСТИТО/ КАКО*

⁷ Што негира сагласно мишљење К. Милошевић (1980–1981: 466, 467) и И. Антонић (2001: 143, 144) да је у оваквим примјерима у питању однос „непосредне anteriornosti” основне у односу на зависну предикацију, а не однос дјелимичне симултаности двију предикација.

Колико је за схватање временског међуодноса двију предикација у овим и оваквим реченицама битно (не)присуство наведених „верификатора”, најбоље показују примјери у којима ти „верификатори” нису експлицирани. У таквим примјерима, занемаримо ли у њима имплицитно присуство верификатора типа „потпуно”, временски однос клауза искључиво је сукцесиван: Ни Гостионица „Наше море” још *није била отворена када се дохватио* књиге у изнајмљеној гарсоњери у улици Милована Миловановића, ниже стрме Балканске. (М. Ковачевић 160: Горан Петровић); Прока скочи, али још *није стигао* за букву *кад се* на петнаест метара између два граба *указа* Пипа. (М. Ковачевић 160: Вељко Петровић). У овим реченицама временски однос предикација је такав да се прво реализовала зависна предикација (прво *се он дохватио књиге; прво се указао Пипа*), а потом је реализована радња основне клаузе (потом *се отворила гостионица „Наше море”; потом је Прока стигао за букву*). Чим се, међутим, у структуру основне клаузе укључи неки од модалних прилога („верификатора”) типа *потпуно/ ваљано/ честито/ поштено* и сл. временска реченица добија значење дјелимичне симултаности.

ТРЕБА окончала радња основне клаузе, тако да радња зависне кад-клаузе изненада прекида нормалну/ваљану реализацију радње прве клаузе, дјелимично се с њом преклапајући.

4. ЗАКЉУЧАК

У раду смо најприје критичкој анализи подвргнули у литератури нуђена рјешења о могућности исказивања симултаности зависносложеном реченицом са саодносом перфективних предикација у основној и временској клаузи. Као први нужни услов за изражавање тог типа временског односа у литератури се наводи временска реченица с везником КАД. Сматра(ло) се, наиме, да се само временским реченицама с везником КАД, будући да је он семантички неспецификован, у одређеним условима може изразити потпуна и/или дјелимична пунктуално-пунктуална симултаност предикација основне и зависне клаузе. Логичносемантичка анализа примјера на основу чијих је анализа изведен такав закључак показала је да ниједан од навођених примјера критеријално не потврђује симултаност пунктуално-пунктуалних предикација повезаних везником *кад* (какви су нпр.: *Кинуо је кад је блиц севнуо; Гром је ударио кад је кренула*).

Негирајући научну прихватљивост рјешења из литературе, у овоме раду смо покушали критеријално доказати да се потпуна симултаност двију перфективних (пунктуалних) предикација може у одређеним условима изразити само временском реченицом с везником *док* (нпр.: *Док ударих дланом о длан, он нестаде*). Дјелимична симултаност не може се, међутим, изразити временском реченицом с везником *док*, него само једним специфичним типом временске реченице с везником *кад*. То су временском реченице „изненадне преураћености” с везником *кад* који повезује двије перфективне предикације, с тим да је за такво изражавање нужно испуњење више лексичко-синтаксичких услова (нпр.: *Сунце још није потпуно ни зашло кад се мјесећ помолио*).

У раду смо дали исцрпну синтаксичко-семантичку анализу свих нужних и довољних услова за изражавање симултаности перфективних предикација зависносложене временске реченице, и то с везником *док* за изражавање потпуне симултаности, а с везником *кад* за изражавање дјелимичне симултаности.

Сви анализирани примјери потврђују мишљење да пунктуалне предикације, без обзира колико тренутне биле, увијек подразумевају извјесно минимално трајење, без кога се не би ни могло говорити о било каквој симултаности пунктуалних предикација.

КОРПУС

а) Књижевноумјетничка и дјела из којих су преузети примјери

Б. Брђанин Бајовић – Бранко Брђанин Бајовић, *Сарајево, Sarajevo*, Источно Сарајево: Завод за уџбенике и наставна средства, 2014.

Ђ. Стојичић – Ђоко Стојичић, *Српске народне изреке 1/2*, Новости, Београд, 2006.

Љ. Ршумовић – Љубивоје Ршумовић, *Зов тетреба*, Чаковец: Зрински, 1988.

М. Ковачевић – Милош Ковачевић, „О једном специфичном типу сложене реченице с временским значењем у наративном дискурсу”, *Грамматичке и стилистичке теме*, Бањалука: Књижевна задруга, 2003, 141–174.

б) Новине

Вечерње новости – *Вечерње новости*, дневне новине из Београда.

Данас – *Danas*, дневне новине из Београда.

Политика – *Политика*, дневне новине из Београда.

ЛИТЕРАТУРА

Антонић 2001: Ivana Antonić, *Vremenska rečenica*, Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Бабих 2012: Danijela Babić, *Simultanost dva trenutka – o jednom tipu vremenskih rečenica*, *Анали Филолошког факултета*, XIV/1, 235–249.

Ковачевић 2003: Ковачевић 2003: Милош Ковачевић, О једном специфичном типу сложене реченице с временским значењем у наративном дискурсу, *Грамматичке и стилистичке теме*, Бањалука: Књижевна задруга, 141–174.

Милошевић 1981–1982: Ксенија Милошевић, Један функционално неиздиференирани (комбиновани) тип односа у сложеној реченици у српскохрватском језику, *Македонски језик*, XXXII–XXXIII, Скопје, 465–476.

Оташевић 2012: Ђорђе Оташевић, *Фразеолошки речник српског језика*, Нови Сад: Прометеј.

Речник САНУ 1973: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, Београд: САНУ, Институт за српскохрватски језик, књ. 8.

THE SIMULTANEITY OF PERFECTIVE PREDICATIONS
IN A COMPLEX TEMPORAL SENTENCE

Summary

The paper first offers a critical analysis of all the solutions from the existent literature of the possibility of expressing simultaneity with a complex sentence with a correlation of perfective predications in the main and time clauses. The sources mention the time clause with the conjunction KAD (WHEN) as the necessary requirement for expressing that type of temporal relation. In other words, many authors considered that it was only by means of time clauses with the KAD conjunction, as it is semantically unspecified, that under certain conditions was it possible to express a complete and/or partial punctual-punctual simultaneity of predications of the main and subordinate clauses. The critical analysis of the examples on the basis of whose analyses such a conclusion was drawn has demonstrated that none of them imply the criterion for the confirmation of simultaneity of punctual-punctual predications connected with the *kad* conjunction.

Refuting those solutions, the author of this paper proves that the complete simultaneity of two perfective (punctual) predications can under certain conditions be expressed only by means of a time clause with the *dok* conjunction (e.g. *Dok udarih dlanom o dlan, on nestade / No sooner had I clapped my hands than he disappeared*). Partial simultaneity cannot be expressed by means of a time clause with the *dok* conjunction, but only by means of a specific type of time clause with the *kad* conjunction. Partial simultaneity of perfective predications can only be expressed by means of the time clause of „sudden prematurity” with the *kad* conjunction, bearing in mind that such an expression necessitates the meeting of several lexical-syntactic requirements (e.g. *Sunce još nije potpuno ni zašlo kad se mjesec pomolio / The sun had not entirely set when the moon rose*).

The paper furnishes a detailed syntactic-semantic analysis of all the necessary and sufficient conditions for expressing the simultaneity of perfective predications of the complex temporal sentences, focusing on the *dok* conjunction for expressing complete simultaneity, and on the *kad* conjunction for expressing partial simultaneity.

All the analysed examples confirm the thesis that punctual predications, regardless of how momentary they are, always imply a certain minimal duration, without which there could be no discussion of any simultaneity of punctual predications.

Keywords: time clause, *dok* and *kad* conjunctions, perfective predications, complete and partial simultaneity